

SZEMLE

DR. HORVÁTH MIKLÓS:

A 2. MAGYAR HADSEREG MEGSEMISÜLÉSE A DONNÁL

Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1958. 366 oldal.

A Zrínyi Katonai Kiadó kiadásában megjelent *dr. Horváth Miklós: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál* című, vázlatokkal, ábrákkal illusztrált, száz leleplező dokumentumot tartalmazó munkája.

A könyvhöz előszót dr. Münich Ferenc elvtárs írt.

A 2. magyar hadsereg voronyezi katasztrófája után eltelt másfél évtized óta nem jelent meg olyan minden tudományos igényt kielégítő munka, amely a reakciós volt magyar katonai és politikai vezetők eredeti okmányain keresztül mutatta volna be a sok tízezerre rúgó magyar katona céltalan és esztelen elpusztításának valódi okait és hátterét.

Dr. Horváth Miklós a most megjelent munkájával a magyar hadtörténelemírásnak e megvalósításra váró feladatához járult hozzá.

E nagy figyelmet érdemlő munka tehát hézagpótló feladatot tölt be. Az a száz dokumentum, amelyet a szerző gondos válogató és elemző munkája eredményeként a nyilvánosság elé tár, csak töredéke a második világháború során keletkezett magyar katonai okmányoknak, mégis hitelesen tükrözi a horthysta hadvezetést, s az egész ellenforradalmi rendszer gyökeréig rothadt, népellenes, hazaáruló mivoltát.

A szerző dokumentum-kötete nemcsak a hadtörténészeknek, történészeknek, katonai akadémiák és iskolák pedagógusainak, illetve



hallgatóinak nyújt felbecsülhetetlen segítséget munkájukhoz, hanem hadseregünk tagjain kívül azoknak is értékes olvasmány, akik az elmúlt 15 év alatt kezdték elfelejteni az ellenforradalmi korszak néppellenes bűneit.

*

A szerző bevezető tanulmányának első részében 1942. január 20-án Magyarországra érkező Keitel Vilmos vezértábornagy, a német véderő főparancsnokság vezetője által vezetett küldöttség, valamint a Horthy-Magyarország legfelsőbb katonai vezetők között lefolyt tárgyalást elemzi.

Keitelt Faragó Gábor vezérőrnagy, a „Honvédelmi Minisztérium Elnökségé”-nek vezetője fogadta a hegyeshalmi határállomáson, kifejezve Horthy, a magyar kormány és a hadsereg örömét, hogy magyar földön üdvözölhetik a Führer képviselőjét, az „új Európáért”, a bolsevizmus ellen harcoló német hadsereg főparancsnokságának vezetőjét. Keitel néhány szavas üdvözlő válaszában kifejezte abbéli reményét, hogy magyarországi tartózkodása eredményes lesz a német—magyar katonai együttműködésre nézve; majd Budapest felé tartva, Keitel kifejezte Faragó és kíséretének, hogy a szovjet hadsereg az eddig elszenvedett vereségei ellenére a bolsevik hatalom nem rendült meg. „A bolsevizmus — idézi a szerző v. Faragó Gábor vezérőrnagy vallomásából — bukásával számolni nem lehet, mert egyrészt a kommunista világnézet oly mély gyökeret vert a Szovjetunió népei között, hogy azok ma jobban összeforrnak, mint a régi Oroszországban, másrészt a vörös hadsereg ellenállóképessége még nem tört meg véglegesen. Az azonban tény, hogy nagyobb szabású vállalkozások végrehajtására máris képtelen. Végeredményben tehát megállapítható, hogy a bolsevizmust, mint politikai tényezőt, csak akkor lehetne teljesen kiküszöbölni, ha a vörös hadsereg megsemmisítésén kívül a Szovjetunió egész területe katonai megszállás alá kerülne. Ezzel a lehetőséggel az év folyamán számolunk a nyári támadásunk következményeképpen...

Természetesen ezekben a hadműveletekben még jobban kifejezésre fog jutni a német—magyar szövetség, hisz az Önök államvezetése már 1919-ben, Szegeden céljaul tűzte ki a bolsevizmus elleni harcot!” (9. old.)

Faragóék e fejtegetéssel egyetértettek. Azt azonban nem tudhatták meg, hogy Keitel katonapolitikai eszmefuttatása mögött milyen gyakorlati német katonai igények vannak. E kérdésről Hitler főmegbízottja 21-én este Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter és vitéz Szombathelyi Ferenc vezérezredes, vezérkari főnök jelenlétében folytatott tárgyaláson beszélt, helyesebben mondvá jelentette be a gyakorlati német katonai igényeket.

Keitel a tárgyalás színhelyén, a honvédelmi miniszter hivatali helyiségében ismételtelen kijelentette, hogy az 1941-es év nem hozta meg a gyors döntést a keleti fronton, ezért szükséges, hogy az idei nyári támadással ezt kieroszakolják. Ezután Keitel helyzet-tájékoztatót tartott a Szovjetunió erejét illetően — persze a valóságos helyzetet meg sem közelítve —, majd föltáalta Hitler kívánságát, mely szerint Magyar-

ország 1942 nyarán 15 harcos és 8 megszálló hadosztállal vegyen részt a keleti front hadműveleteiben. Ez a szám a totális mozgósítással felállítható horthysta hadsereget jelentette, ennek ellenére sem Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter, sem vezérkari főnöke, Szombathelyi Ferenc vezérezredes nem tett semmi ellenvetést, csupán azt kívánták, hogy a korszerűtlen magyar hadsereget úgy szereljék fel, mint a német csapatokat, különösen nehézfegyverzettel. Keitel e jogos kívánságra azt felelte, hogy a magyar hadsereg felszerelése megfelelő, mivel az orosz hadsereg felszerelése és fegyverzete is gyenge. Becker vezérőrnagy — Keitel helyettese — nagylelkűen megjegyezte, hogy mindent „megtesznek, amit lehet — ugyanakkor hozzátette —, de kívánalmakat nem lehet előterjeszteni és nem lehet dirigálni”. (15. old.) Erre Keitel megemlítette: a bécsi döntéseket nem azért hozták, hogy a magyar kormány követelésekkel és feltételekkel álljon elő, de a német kormány nevében ígéretet tett, hogy a magyar csapatok *lehetőleg* olyan felszerelést kapnak, mint saját csapataik — és hozzátette —, a felszerelést Oroszországban adják át. (!)

A német és a magyar katonai parancsnokságok együttműködése kérdésében is egyoldalú megegyezés jött létre, melynek súlyos következményei voltak: a magyar katonák tízezreit küldték a halálba a „fegyverbarátok”.

A magyar kormány és a katonai vezetés, élén a kormányzóval, elfogadta a német követeléseket. Jellemző, hogy az úgynevezett tárgyalásról nem készítettek okmányilag megállapodást, hanem csak feljegyzés formájában rögzítették a német követeléseket és a magyar kötelezettségeket, amit alá sem írtak. A németek az egész kérdést úgy tekintették, mint egy olyan államnak kiadott utasítás feljegyzését, amelynek „függetlensége” tőlük függ.

A tárgyalások után a magyar katonai vezetés haladéktalanul megkezdte a kilenc hadosztályból és egy pán célos hadosztályból álló hadsereg szervezését, amelyet 2. magyar hadsereg néven küldtek ki a hadműveleti területre. Horthy a 2. hadsereg parancsnokává Jány Gusztáv vezérezredest nevezte ki.

*

A bevezető tanulmány következő részében a 2. magyar hadsereg szervezéséről, fegyverzetéről, felszereléséről és a személyi állomány ellátásáról olvashatunk.

A 2. magyar hadsereget három hadtestből, egy pán célos hadosztályból és egy ezred erejű vegyes repülő csoportból szervezték meg. A III. hadtesthez: 9., 6., 20.; IV. hadtesthez: 7., 13., 10.; a VII. hadtesthez: 12., 19., 20. hadosztályok tartoztak, hadosztályonként két-két ezredel, ezért is nevezték el „könnyű hadosztályoknak”.

A gyalogezred közvetleneknél 8 géppuska, 6 pán céltörő ágyú, 1 táborig tüzéruég — négy darab 80 mm-es táborig löveggel —, egy lovas szakasz, egy kerékpáros szakasz — az utóbbi kettőnél 3—3 golyószóró. Egy zászlóaljnál — ezredenként három zászlóalj — 12 géppuska,

4 aknavető és 4 páncéltörő ágyú, a puskás századoknál 12 golyószóró, 2 nehézpuska és 2 gránátvető volt.

A gyalogezred létszáma — vonatával együtt — megközelítette a 4000 főt.

A páncélos hadosztálynál 1 harcokosi ezredet, 1 gépkocsizó lövész-ezredet, 2 gránátvető tüzérosztályt, 1 felderítő és 1 páncélos gépágyús zászlóaljat, légvédelmi tüzérosztályt, önálló páncélvadász századot és 1 gépkocsizó utász századot, páncélos híradó zászlóaljat, valamint vegyi harcszakaszt és gépkocsizó dandár forgalomszabályozó századot szerveztek.

A lovas és a kerékpáros szakaszt a Szovjetunió ellen az 1941 júniusában megindított támadás első szakaszában részt vett magyar gyorshadtest tapasztalatai alapján, gyorstartalékként rendszeresítették a gyalogezredek közvetleneinél.

A 2. magyar hadsereg műszaki felszerelése egészen kezdetleges volt. Az állások kiépítésére, műszaki biztosítására az anyagot a német főszállásmesteri törzstől kellett volna kapni, *de soha nem kapták meg*. Egyébként a hadosztályokhoz nem szerveztek műszaki zászlóaljakat.

A hadsereg vonatszolgálatára volt a legkorszerűtlenebb. Általában 100—200 km-re levő vasútállomásokról kellett szállítani az utánpótlást a hadosztályokhoz. A gépjárművek kevés száma, az üzemanyag állandó hiánya, valamint az esőzésektől tönkrement utak miatt az utánszállítás teljes csődbe jutott. Előfordult, hogy a harcokhoz nem volt lőszer, az élelmezés rossz és rendszertelen volt, és soha semmi a kellő időben a csapatokhoz nem jutott el. A lovak hiányos táplálkozás miatt leromlottak, nagy részük teljesen használhatatlanná vált.

A 2. magyar hadsereghez behívott katonák zömében napszámosok, nincstelen parasztok voltak. A hadsereg katonáinak 20 százaléka nemzetiségekből tevődött össze, akiknek a magyar katonatömegekkel együtt idegen volt a szovjetellenes háború.

Az egész hadsereg fegyverzete, felszerelése — amit a szerző nagy körültekintéssel és precizitással vizsgál, összehasonlítva azokat a szovjet hadsereg fegyverzetével és felszerelésével stb. —, a hadsereg kiképzési foka nem felelt meg a korszerű háborúnak, különösen áll ez a vezetésre — föntről lefelé — és a katonák begyakorlottságára.

A bevezető tanulmány harmadik részében a 2. magyar hadsereg hadműveleti területre való kiszállításának körülményeit, valamint a németek 1942. évi déli támadási tervét, és az 1942. júniusi voronyezsi előretörés tervét ismerhetjük meg. A két tervről a szerző szemléltető vázlatot is ad.

A mintegy 200 ezer főt számláló 2. magyar hadsereg első lépcsője 1942. április 11-én indult el a frontra, megérkezés után Kurksztól 60 kilométerre fekvő német téli védőállásba került. Az első lépcsővel érkezett ki a 2. hadsereg parancsnoksága is, ennek ellenére a hadsereg alkalmazására a német véderő főparancsnokság nem adott felvilágosítást, csak a 2. és a 3. lépcső kikerkezése — 1942. július 27. — után.

Hitler maga közölte először Jány hadseregpáncsnokkal, hogy a hadsereget báró Werch vezérezredes hadseregcsoportjának rendelték alá.

Az 1942. évre tervezett német támadás, amely a szovjeteket a kaukázusi olajforrásoktól akarta elvágni — a támadásban a 3. magyar hadtest három hadosztálya is részt vett —, 1942. június 28-án hajnali fél 3-kor indult meg. A szovjet hadvezetőség azonban keresztülhúzta a németek tervét: aktív ellenállással, súlyos vereséget okozva, megakadályozta a szovjet hadseregcsoport bekerítését. A magyar 9. hadosztály 20 százalékos veszteséget szenvedett.

A német csapatok július 6-án, a III. magyar hadtest alakulatai pedig 10-én érték el a Dont, ahol a 2. magyar hadsereg számára új hadműveleti időszak kezdődött: a közel fél évig tartó védelem a Donnál. (1942. VII. 10-től 1943. I. 12-ig.)

A német támadásban részt vett III. hadtest harcai élesen rámutattak az egész 2. magyar hadsereg korszerűtlenségére, aminek következménye csakis a súlyos vérvesztés lehetett. A védőállásokba a hadsereg egyrészt leharcolva, másrészt a felvonulásban agyonhajszolva érkeztek meg, s váltották fel a német csapatokat. Ebben az állapotban nemcsak szünet nélkül kellett építeni állásait, hanem részt kellett vennie az augusztus—szeptemberi „hídfőcsatákban” is.

*

A következőkben a szerző az urivi hídfő elleni támadásokkal foglalkozik, figyelmet érdemlő részletességgel és minden irányban kiterjedő pontossággal.

A Don magyar védelmi szakaszán három hídfő: Uriv, Korotojak és Scsucyje képezte a fél évig tartó védelem harcainak magvát.

Az első támadást 1942. július 27-én indította meg a német és a magyar hadvezetőség az urivi szovjet hídfő ellen. Az 1. magyar páncélos hadosztályt menetből vetették be a 9. és a 7. hadosztállyal együtt. Az urivi mocsaras részig — súlyos veszteség árán — el is jutottak, de a szovjet ellentámadás megakadályozta a hídfő elfoglalását. A második támadás augusztus 10-én volt, a támadásban a 20. és az 1. páncélos hadosztályok vettek részt. Ez a kísérlet is kudarcba fulladt. A sikertelen támadásba hajszolt katonák nagy árat fizettek. A 20. hadosztály vesztesége egy nap alatt ezernégyszáz halott volt. Akadt olyan zászlóalj, ahol mind a négy századparancsnok megsebesült vagy elesett, és volt olyan század, amelynek sem század-, sem szakaszparancsnoka nem maradt.

A magyar és a német vezetés egy hónap múlva (szeptember 9-én) hatalmas erőfölénnyel harmadszor is megpróbálta felszámolni az urivi hídfőt. A hadműveletet Langermann német páncélos tábornok tervezte és vezette. A támadáshoz Langermann megkapta az 1. páncélos, a 7., 12. és a 20. könnyű hadosztályokat, valamint a 168. német hadosztályt. A támadást hajnali négy órakor kezdték hatalmas tűzérési tűzzel. Elkeseredett harc alakult ki a hídfőért.

A támadás harmadik napján a német—magyar túlerőnek sikerült elfoglalni Uriv községet. A német hadtestparancsnokság a támadások irányát a következő napokban állandóan változtatta, azonban ez sem vezetett eredményre.

Szeptember 15-én reggel hat óra 32 perckor a szovjet csapatok megindították támadásukat Sztorozsevoje felé. Ez a támadás végleg megghiúsította az urivi hídfő felszámolására irányuló törekvéseket. A német—magyar csapatokat visszarendelték: a tíz kilométer mélységű szovjet urivi hídfő megmaradt. A magyar egységek elkezdték a tartós védelemre való berendezkedést.

A „hídfőcsaktáiban” a 7., 9., 12., 13., 20. és az 1. páncélos hadosztályok 1942 októberéig 30 ezer főt veszítettek halottakban és sebesültekben, súlyos volt az anyagi veszteség is. A 20. hadosztály lövegállományának közel 40 százaléka ment tönkre. A harcok során elesett Langermann német páncélos tábornok és első parancsörtsztje, Nagy Géza ezredes, a 20. hadosztály parancsnoka és Mike József ezredes, a 14. ezred parancsnoka is.

*

A bevezető tanulmány utolsó és egyben legkiemelkedőbb része a szovjet hadsereg ellentámadásával és a 2. magyar hadsereg Don melletti megsemmisülésével foglalkozik. A szerző kitérően megtervezett vázlatokkal is elősegíti az események követését és megértését.

A magyar csapatok váltás nélkül teljesítették az egyre nehezebbé és terhesebbé vált szolgálatot. Az áttekinthető terepen tartós védelmet végrehajtani, összefüggő futóárok-rendszer és lakható, fűthető fedezékek nélkül — 30—40 fokos hidegben — elképzelhetetlen. És a túlhajszolt katonák ezt tették. Amellett, hogy élelmezésük nem volt kielégítő, a csapatok meleg ruhával, lábbelivel egyáltalán nem voltak ellátva. A nyári ruházatuk is elkopott. Ilyen körülmények között a leharcolt 2. magyar hadsereget a Don-védelem első vonalában tartani, eleve egyenlő volt a tudatos feláldozással.

A keleti fronton az általános katonai helyzetet 1942 novemberétől a szovjet Délnyugati Frontparancsnokság csapatainak általános ellentámadása jellemezte. Áttörték a román arcvonalat, körülzárták a sztálingrádi német erőket és gyors ütemben üldözték a nyugat felé visszavonuló, széttördelt német, román hadseregrészeket. A Don-kanyarban bekövetkezett szovjet áttörés délről északra haladva egymásután tördelte le a Don-védelem pilléreit és csakhamar elérte a 2. magyar hadsereggel szomszédos 8. olasz hadsereget. Az áttörés itt is bekövetkezett és 1942. december végére a 2. magyar hadseregtől délre levő egész német arcvonal felborult.

A szovjet ellentámadás délnyugati irányba haladt, hogy a kaukázusi erőket elvágja. Így a Don felső folyásánál a szovjet csapatok sem a magyar, sem Voronyezsnél és attól északra álló 2. német hadsereggel szemben ezalatt támadólagosan nem lépett fel, de a támadás elő-

készítésére mindent megtett, ezt azonban sem a német, sem a magyar hadseregpáncsnokságok nem vették észre.

A magyar páncsnokság csak az urivi hídfőtől várt helyi jellegű támadást. A hídfővel szembeni védőszakaszt meg is erősítették 16 zászlóaljnyi erővel.

A 2. magyar hadsereget ilyen körülmények között — 1943. január 12-én, 9 óra 45 perckor — érte a szovjet hadsereg támadása — Urivból a 7. hadosztály arcvonala ellen —, mely szerves része volt a doni német frontvonal felszámolására indított hadműveleteknek.

A szovjet támadás teljesen váratlanul érte a magyar és a német katonai vezetést. A háromnegyed órás tüzérségi előkészítés utáni gyalogos és harcokcsitámadás két órán belül elfoglalta a 4. gyalogezred védőállását, tartalékkállását és tüzérségi állását, közben megindult a támadás a 20. hadosztály arcvonala ellen is.

A szovjet csapatok támadása 13 óra 20 perccig GyERICA község térségéig felszámolta a védelmi állásokat. Az éj folyamán a 20. hadosztály déli szárnya is szabaddá vált és ez lehetővé tette az átkarolás megindítását a délelőtt folyamán állásából kivetett 429. német ezred ellen.

A magyar hadseregpáncsnokság január 13-án ellentámadást tervezett az eredeti állások visszaszerzésére. Az ellentámadáshoz megkapta a német fővezérség által a don—volgai frontszakaszon 1943. január 1-én utolsó tartalékként létrehozott Cramer-hadtesttől a 700. német páncélos csoportot.

A hajnali 5 órakor megindult ellentámadást a szovjet csapatok, a gyalogság és a harcokcsik ragyogó együttműködésével, elsöpörték. A 700. német páncélos csoport 60 harcokcsijából 4 maradt meg. Az ellentámadás szétverésével a 429. német ezredet teljesen bezárták és megkezdték a támadást a 13. hadosztály balszárnya ellen is.

Január 14-én 6 óra 30 perckor a szovjet csapatok megkezdték a támadást a scsucsjei hídfőből is. A 12. hadosztály védelme a délelőtt folyamán már teljesen felborult, estére a 19. hadosztály szabadon maradt északi szárnya is harcérintkezésbe került a szovjet csapatokkal. Ezzel megkezdődött a magyar hadsereg déli részének a feldarabolása és a 19., 23. hadosztályok átkarolása is.

A szovjet hadsereg támadásának első szakasza tehát nemcsak át-törte a magyar arcvonalat, hanem azt hadműveleti átkarolássá fejlesztette. Megsemmisült a 7. hadosztály. A 20. és a 12. hadosztályokat úgy szétverték, hogy ezeket többé nem lehetett harc képes erővé összeszedni.

A szovjet hadseregnek a 2. magyar hadsereg elleni támadása január 15-én lépett a második szakaszába.

A szovjet hadműveletek célkitűzése: a Don felső folyásának, nyugati partját teljesen felszabadítani, felszakítani a „B” hadseregcsoport egész frontszakaszát. E célkitűzést a szovjet hadsereg két heti szívós harc után elérte és megkezdte hadműveleteit a Harkov—Kurszk térség felszabadítására.

Ezekben a hadműveletekben a 2. magyar hadsereg, mint hadsereg, már nem vett részt, mert a szovjet csapatok szétverték.

A 2. magyar hadsereg közel egyéves frontszolgálat után megsemmisült. Vesztesége emberben (halottak, súlyos sebesültek, megfagyottak, foglyok) 147 971 fő. A hadsereg anyagi felszerelésének 80 százaléka elpusztult.

A vert had töredékeit később hazaszállították. Vitéz Jány Gusztáv vezérezredest, a 2. magyar hadsereg elpusztításáért kitüntették a német vaskereszt lovagkeresztjével.

„A Horthy-fasizmus — írja a szerző tanulmányának befejező sorai-
ban — egy hadsereg pusztulása után tovább készült a szovjetellenes
háború folytatására, hogy egy nemzet pusztuljon el.

Nem rajtuk múlott, hogy gyilkos szándékuk nem járt eredménnyel!”

*

A szerző munkájának értékes dokumentumait három részben közli.

Az I. rész 1942 áprilisától 1942. december 31. közötti események válogatott dokumentumait tartalmazza. Így többek között e fejezetben találjuk a m. kir. honvédezerkar főnökének bizalmas parancsát 1942 áprilisában a keleti frontra induló 2. hadsereg kiképzési és anyagi felszereléséről, továbbá összefoglaló jelentéseket egyes hadosztályok történetéről, helyzetjelentéseket a hadművelési területről, eredeti táviratok és más okmányok fakszimiléit és telefonbeszélgetések szövegeit, a veszteségekről készült kimutatásokat és hadművelési parancsokat, összesen 24 dokumentumot.

A II. részben 1943. január 1—március 10-e között keletkezett okmányokat találunk. Mégpedig: a 2. magyar hadsereg hadművelési, harc-
tudósítási naplóját 1943. január 1-től 24-ig, összefoglaló helyzetképet a hadsereg anyagi állapotáról 1943. január 12-től január 30-ig, parancsokat a szökött katonák összeszedésére, felkoncolási parancsokat a fegyverek elhagyása, illetve eladása miatt, valamint hadtest, hadosztály, ezred, zászlóalj haditudósításokat, összesen 64 okmányt.

A III. részben — többek között — a magyar hadsereg doni vereségének okairól, a szovjet hadsereg katonai-erkölcsi értékeléséről találunk iratokat.

A dokumentum-kötetet eseménynaptár és névmutató egészíti még ki.

Molnár Pál őrnagy